

Fenyves Judit

Abortum, elvetélt magzat, avagy veszélyes orvosi hulladék

Hazai, mai európai kultúrkörünkben az *elhalálozáshoz* a szomorúság érzete társul. Vannak olyan népek, amelyeknél a *halál* nem keserűséggel teli esemény, inkább egy bolderabb létállapotba való átlépés. Az elhunyt búcsúztatása, temetési szertartása magában hordoz egyfajta ünneplést, családi, rokonsági összejövetelt, közös étkezést is. Az ókori Egyiptomban az emberek – nemcsak a fáraók – még életük folyamán készültek a halálukra, azaz a túlvilági útjukra. Lehetőségeikhez mérten gazdagon díszített sírkamrákban temetkeztek. Temetési menetükben vitték a halott személy használati tárgyait, és bőségesen ellátták élelemmel, amit a feltárt sírkamrák faldíszítései, tárgyi leletei, megtalált halotti papirusztekercsek bizonyítanak. Vélhetően valamikor réges-régen a magyar kultúrában is ilyen jellegű lehetett a másvilágra szenderült hozzátartozóink utolsó útjára való elkísérése.

Ezt a gondolkodási, szemléletbeli világot igazolja, és idézi élénk a ma már ritkábban használt *megboldogul*, *megboldogult* szavunk valamint a halotti tor „rituáléja” is. Vélhetően valamikor réges-régen, a földi mércével mért évezredek idő elteltének mélységes mély homályába vesző gondolkodásmódunk, hitvilágunk szerint földi életünkre rendelt feladataink elvégeztével testünk, a porhüvely levetése, amelybe lelkünk, szellemünk bezáratott, a megboldogult számára örömteli pillanat.

Szóhasználatunk őrzi az emberi lény hármasságát, bár orvosilag – a pszichiátriától eltekintve – manapság csak a test kerül előtérbe. Kilehelte a *lelkét*. *Lélegzik*, azaz a lelkét „lélelki”. A lakosság száma, avagy *lélekszám*. *Szívvél-lélekkel* tesz valamit. *Lelkesedik*. *Lelkeském*, *lelkem!* *Lelkes*, *lelketlen*. *Szellemi* munkát végez. *Szellemes*. *Szellemtelep*. *Szellemjárás*.

Az orvosi hivatás gyakorlása együtt jár a halállal való találkozással is – bizonyos szakmákban szinte mindennaposan. Éppen megszületett parányi csecsemő, kicsi gyermek, fiatal felnőtt vagy idős ember távozásának tényét az orvosnak tapintatosan, lelki fájdalmat nem fokozóan illik közölni a hozzátartozókkal.

Más a gyakorlat a még meg nem született *ébrény*, *magzat* esetében, legyen az művi terhességmegszakítás vagy spontán vetélés. Őket a gyakorlat nem igazán tekinti lelket, szellemet hordozó emberi testnek, kifejlett emberi test kezdeményének, csírájának; bár mint tudjuk, az anyaméhben fejlődő csöppséggel lehet beszélgetni. Érzékenyen reagálnak az anya hangjára, dalolására, simogatására, érzelmeire. Az ő testi maradványaik *orvosi hulladékok*, *egészségügyi hulladékok*, amelyeket a „veszélyes” osztályba sorolnak.

Tudvalevő, hogy még a szerveknek is van lelkük, szellemük, hisz a szervátültetett emberek sokszor észreveszik, hogy a beültetett új szerv hatására bizonyos tulajdonságaik, viselkedésmódjuk megváltozik; azaz felveszik az átültetett szerv eredeti hordozójának a jellemvonásait, szokásait. Noha az adó kiléte titkos, volt már rá példa, hogy a megváltozott tulajdonságú szervátültetett ember felderítette, kinek köszönheti az életmentő szervet, s beigazolódott, hogy az új tulajdonságai az adományozói is voltak.

Az *orvosi hulladék*, *egészségügyi hulladék* kifejezés tárgykörébe igen sok minden beletartozik, például a használt tű, fecskendő, kötszer, pelenka, lejárt gyógyszer, valamint az emberi testből eltávolított szövetek, szervek és az elvetélt magzat is. Ha a használt tű, fecskendő, kötszer, pelenka, lejárt gyógyszer stb. esetében alkalmazzuk az *orvosi*, *egészségügyi hulladék* kifejezést, vélhetően senkit nem érint meg lelkileg; ám egy *abortum* esetén besorolását, amely/aki korábban még parányi, jellemzően élő magzat volt, talán nem mindenki fogadja érzelemmentesen.

A már megszületett, és természetes vagy erőszakos úton elhalálozott csecsemőt, gyermeket, felnőttét általában tisztelttel kezeljük, eltemetjük, de *hulladéknak* nem nevezzük. Bár a *hulla* szavunk a *hulladék* szóval egyező szógyökből származik.

A fáról *lehullik* az elszáradt levél, s lesz belőle avar. Az állat *elhullik*, s a szabad természetben más állatok táplálékává válik, illetve eloszlik, s újra eggyé válik az anyafölddel. „Porból

vagy és azzá leszel.” Vajon milyen szóval illessük az ébrénnyt és a magzatot a bizarr *hulladék* helyett, ha nem jön csecsemőként a világra? Lehetne *elhulladt testszövet* a spontán vetélés és *elhullasztott testszövet* a művi terhességmegszakítás esetében.

Ha az emberi testből eltávolított szöveteket, szerveket, maradványait, valamint az abortumot a *hulladék* szó helyett más szóval, például a *veszélyes orvosi, egészségügyi hulladtmány, hullasztmány* kifejezéssel jelölnénk, kevésbé volna kegyelelsértő.

HOZZÁSZÓLÁSOK

Berényi Mihály

Fenyves Judit javaslatának olvasása közben az első gondolataim felkiáltó mondatok voltak. Hihetetlen, hogy ezt a kérdést még senki nem fogalmazta meg, akár évtizedekkel ezelőtt! Nem elég, hogy megöljük azt az *ébrénnyt, embriót* vagy *magzatot*, érzéketlenül *hulladéknak* nevezzük! *Hullának* nyilvánvalóan azért nem, mert azzal elismerjük a gyilkosságot. Akkor minek?

A javasolt *hullasztmány, hulladtmány* szavakról a Google nem tud, értelmező szótáraimban sem fordulnak elő. Ez még nem volna baj, alkothatnánk új szavakat. Azért nem tetszenek, mert a tövük, a *hulla*, korábbi élőlényre utal, ezért ezek is rossz hangulatú szavak. A *hullaszt* ige létezik, de az abból képezett *hullasztmány* sem különb. Talán a spontán vetéléskor elfogadható az *elhulladt testszövet*, ha létezik az *elhullad* igénk.

Mi maradt? Az érzelmi tartalomtól többé-kevésbé mentes idegen szó, a hullamentes *abortum*. A műtőből kikerülő *abortum* és tébécés vese egyaránt veszélyes hulladék. Előrébb jutottunk? Csak alig. Minek nevezzük a lefagyasztott, de várhatóan kidobásra kerülő megtermékenyített petesejtet, a zigótát vagy blasztocisztát? *Hullajelöltnek?*

Megkésett, de mégis nagyon időszerű és változatlanul megoldatlan a Fenyves Judit által felvetett, nevezzük így: határterületi kérdés. Többek között biológus, szülész, teológus és nyelvész összefogására volna szükség.

Kuna Ágnes

A megnevezés lehetne méltó és metaforikus. Nekem az írás címétől kezdve a *hullócsillag* jár az eszemben, amelynek rövid élete, reménytelisége; majd eltűnése szorosan összekapcsolódik egy élet kezdetével és gyors elhullásával.

Magyar László András

Fenyves Judit megdöbbentő tényre hívja föl figyelmünket: arra hogy egy elvetélt magzat a mai magyar egészségügyi szaknyelv szerint nem egyéb „veszélyes hulladéknál”.

A magyar nyelv igen árnyaltan képes megnevezni a „lélek-hagyta” testet, a *cadavert*. A *holttest* szó például semleges, de méltóságos, felhívja figyelmünket arra, hogy csupán élettelen, holt, vagyis ’lehullott’ testtel, ruhaként levetett, ledobott testtel állunk szemben: e szó háttérében bizony máig ott áll a testmozgató lélek képze. (Megjegyzem a latin *cadaver* szó töve szintén a *cado* ’hullok’, ’esek’ ige, ahogy a görög *ptómáé* is a *piptó* ’dobok’ ’vetek’.) A *holt(hullott) test* és a *hulla* valójában ugyanaz a szó, de mennyire más a jelentésük! Míg a *holttest* tekintélyes és személyes, a *hulla* embertelen, személytelen. A *tetem* vagy a földi maradvány magasztos és kissé dagályos, ugyanilyen a ma már csak temetési beszédekben használt *porhüvely* is. Egyszóval az életét megélt, de már élettelen testre bőven vannak kifejező szavaink. Az életét meg sem kezdett testre azonban egy sincs!

A klasszikus ókor számára a meg nem született magzat nem számított emberi lénynek, latinul *foetusnak* nevezték, ami a görög-indoeurópai *phiúo* (’növeszték’, ’sarjadok’) tövel függhet össze, vagyis afféle sarjadványnak, palántának tekintették. A kereszténység azonban gyökeres változást hozott e téren. E vallás V. századtól uralkodó elmélete, az infuzionizmus szerint ugyanis Isten minden egyes lelket a semmiből teremt, s ömleszt be a *foetusba*, amely ettől a pillanattól teljes jogú emberi lényvé válik. Csakhogy sokáig kérdés maradt, mikor megy ez végbe? Az egyház Arisztotelész álláspontját fogadta el, aki a *De generatione animaliumban* azt írta, hogy a magzat a foganás utáni 42. vagy 80. napon lelkesül csupán. Az egyház ennek megfelelően járt el, vagyis a 2-3. hónap előtti művi abortuszt kétezer éven át bűnnek tekintette ugyan, ám mégsem gyilkosságnak, hiszen csak emberi lényt lehetséges meggyilkolni. (A korábban elvetélt, még nem lélegző *foetust* az egyház sokáig meg se volt hajlandó keresztelni, mert nem tartotta lelkes lénynek.)

A 17. századtól azonban az embriológia tudománya fejlődésnek indult: Everaerts, Feyens, Vallisneri, Malpighi és társaik megalkották azt az evolúciós elméletet, amely szerint a magzati kibontakozás, „kigöngyölődés” már a foganás pillanatától megkezdődik, következésképpen a lélek is már a foganás pillanatában jelen van a magzatban. A foganás folyamatának pontos tisztázása (O. Hertwig, 1875) után pedig még a sokáig bizonytalankodó egyháznak is el kellett fogadnia a tudományos álláspontot. A katolikus egyház nagyjából a századforduló óta ezért (és nem másért) tekinti a *foetust* a foganás pillanatától emberi lénynek, és tartja egyértelműen emberölésnek a művi abortuszt. Érdekes azonban, hogy VI. Pál *Humanae vitae* néven ismert enciklikájában csak 1968-ban mondta ki a végső szót az egyház részéről. Keresztény szempontból „hivatalosan” csak azóta ember a „veszélyes hulladék” is.

Hogy mi mit tartunk minderről, nem tudom. Nem tudnám azt sem biztosan megmondani, kinek van joga dönteni egy

magzat létéről, és hogy végső soron – mert hát ez a nagy kérdés – mi bűn, és mi nem az. Az ellen azonban mindenképpen lázadok, hogy a magzatot bármilyen formában *hulladék*-nak nevezzük. Én a *zsöngé* szót ajánlom helyette, mert még ugyan nem jelent embert, de elég szeretet van benne ahhoz, hogy szeretetből fogant élőlényt jelöljön.

Pfliegler György

Még nincs tizenkét hetes, így a törvény szerint akár abortuszra vagyis „veszélyes hulladékká” alakításra is alkalmas a baba, pedig már az ultrahang kép is igazolja Kosztolányit: „egyedüli példány. Nem élt belőle több és most sem él, s mint fán se nő egyforma két levél, a nagy időn se lesz hozzá hasonló.”

Igen, a *hulladék* szó ellen jobbik énünk berzenkedik, bár a szótó, a *hull* ige és a belőle képzett főnév, melléknév emberre alkalmazására több irodalmi és nem bántó példa van, gondoljunk például a walesi bárdokra: „*elhullt* csatában a derék.” Szondi két apródja is azt énekelte: „mint *hulla* a *hulla!* veszett a pogány” és Szép Ilonka „*hervadása (is) liliumhullás*” volt. A *hulla* elnevezés „törvényszéki orvostani szempontból csakis az életképes, kiviselt magzatnak vagy felnőtt embernek holtteste” – a Pallas Nagy Lexikona szerint.

A *hulladék* szó keltette rossz érzés talán onnan eredhet, hogy a nyelv változásával bizonyos fogalmak negatív töltetűek lesznek (devalválódnak). Jellemző példa, amikor a magyar megfelelő elterjedése után a korábban használt idegen szó fokozatosan lefokozó értelmű lesz. Az 1920-as években nem volt bántó *tróger*t vagy *sofört* kiáltani; a hordár vagy a gépkocsivezető sértődés nélkül megérkezett. Vannak ellenpéldák is, amikor az idegen szó marad meg a magyar helyett, hiszen mit szólna egy miniszter, ha *szolgának* hívnánk, pedig a szó azt jelenti. Továbbá napjainkban tanúi vagyunk

az *idegklinikák neurológiává* történő visszakeresztelésének is. Bugát Pál a petesejtet *emberpetének* nevezte, ami ma bizony kissé bántóan hangzana, és 1828-ban Pesten megjelent művében sem a ma terjedő és egyre inkább elvárt *várandósságot*, hanem kizárólag *terhességet* említett. Szóval a szavaknak, hasonlóan a családokhoz vannak „fent és lent” korszakai.

Maga a *hulla*, a *halott* szó használata is változik, divatot, szokást, korszellemet követve: nagyapáink aligha mondták volna az elhullott kutyára, lóra, hogy *hulla* vagy *halott*, sokkal inkább járta a *dög* elnevezés. Próbálnánk meg ma ezzel a névvel illetni egy család éppen elhunyt és megsiratott kedvenc kutyáját, macskáját vagy akár tengerimalacát.

Mi lenne a megoldás? Talán nevének nevezve *halott magzatot* vagy *magzati hullát* mondani, kivéve őket a „hulladékosárból”, hasonlóan azon társaikhoz, akiknek több idő adatott, vagyis hozzánk, akik *halott emberek* vagy emberi *hullák* leszünk. A végső lényeg azonban nem is ez, hanem, amit Keresztúry Tibor, az író fogalmazott meg patológus/kórboncnok édesapja halálakor: „Férgek közt fekszik lent, a vak sötétben, én meg élek itt a fényben, mégis ő az, akire bármikor számíthatok. Belőle létezem, szétporladt testét szípolozom. S próbálok úgy élni, hogy én is az legyenek majd: egy kiaknázható, értékes halott.”

Bősze Péter

Mély érzelmekkel olvastam Fenyves Judit írását és a hozzászólásokat is. Az elnevezésen töprengve Bugáték szóalkotása jutott eszembe. Az *abortusz* jelentése 'vetelés', az *abortálás* pedig 'vetél'. Az *abortum* 'vetélt, vetélt lény', amelyből – elődeink szóalkotása szerint – *vetéllény* lehetne. Ez kifejezi, hogy elvetélt emberi lényről van szó.

„A tudományos és azon belül az orvosi szaknyelv, benne a fontos nevek idegen terminológiájának magyar nyelvi megfelelőit megtalálni és alkalmazni tehát tartós feladat. Az elmúlt századok neves elődei erre példát adtak a maguk korában és módján, de ez sem akkor nem volt könnyű, sem ma. A lehetőségek ugyanis behatároltak. Nem véletlen, hogy ennek a törekvésnek igen nagy a tudományos irodalma. A stílusra vonatkozó követelmények azonban erre is érvényesek: legyen az idegen nyelvű szakfogalom párhuzamos elnevezése a stílus követelményeihez hasonlóan magyaros, világos és szabatos. Utóbbihoz nyújthat segítséget bizonyos esetekben a filozófia ellenőrzése.”

Boda László

Magyar Orvosi Nyelv 2013.